

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

PaeDr. Jána Bauka, PhD.: *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában.* (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Nitra 2017, 240 s.)

PaeDr. Ján Bauko, PhD. ponúka ako docentskú habilitačnú prácu monografiu, v ktorej sa venuje otázkam spoločenského fungovania vlastných mien, v rámci toho sa sústreďuje na maďarské onomastické výskumy na Slovensku. Primárnym cieľom práce je analýza spoločenskej dimenzie fungovania proprií a skúmanie charakteristických znakov používania vlastných mien maďarskou národnostnou menšinou v bilingválnom slovensko-maďarskom prostredí na Slovensku. Na tejto práci kladne hodnotím jej aktuálnosť, praktický dosah a ambíciu objasniť okrem iného aj vzájomné vzťahy medzi propriami v dvoch jazykoch – v maďarskom a v slovenskom –, ktoré sa nachádzajú v areálovom kontakte.

Habilitačná práca pozostáva z 10 kapitol. Hoci niektoré čiastkové celky už vyšli samostatne vo vedeckých zborníkoch a časopisoch, v tejto zostave tvoria kompaktný, myšlienково jednotný, logicky komponovaný celok. Táto jednota sa prejavuje nielen v tom, že tematicky všetky kapitoly úzko súvisia, ale aj v tom, že pre značnú časť práce sú charakteristické dva prístupy: jedným z nich je kontrastívna výskumná perspektíva, druhým záujem autora o kontaktologický prístup k skúmanej problematike.

V úvodnej kapitole (*Társadalom és névhasználat*, s. 16–26) habilitant poukáže na miesto onomastiky v systéme vied a na spoločenské činitele, ktoré vplyvajú na používanie propriálnej vrstvy jazyka, pričom nadväzuje na bohatú tradíciu socioonomastických výskumov v Maďarsku.

V druhej kapitole (*Névtani kutatások Szlovákiában*, 27–52) podáva stručný prehľad onomastických výskumov na Slovensku, v rámci ktorého sa osobitne venuje aj maďarským onomastickým výskumom. V prvej podkapitole sa zameriava na krátku charakteristiku slovenských onomastických konferencií a monografických prác, pričom vyzdvihne význam založenia Slovenskej onomastickej komisie pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v r. 1964. Maďarským onomastickým výskumom na Slovensku sa v druhej podkapitole venuje podrobnejšie: podáva prehľad nielen monografií, ale aj štúdií zaoberajúcich sa onomastickými otázkami, pričom publikácie triedi podľa toho, aké druhy proprií spracúvajú. Prehľad diel by však bol podľa mňa komplexnejší, keby sa v ňom – trebárs v rámci podkapitoly – objavili aj doktorské a diplomové práce s onomastickou tematikou, ktoré vznikli na katedrách maďarského jazyka pôsobiacich v rámci slovenských univerzít. (Podotýkam, že ich nie je veľa.) Viaceré z týchto prác boli aj publikované, či aspoň sčasti vo vedeckých zborníkoch alebo časopisoch, a to z výskumnej oblasti propriálnej politiky, plánovania proprií, kontaktovej onomastiky, módy rodných mien atď.; pričom medzi nimi sa nachádzajú aj také práce, ktoré vznikli pod vedením habilitanta. Tým by sa podľa môjho názoru viac potvrdila užitočnosť záverečnej časti tejto kapitoly, v ktorej autor

vyzdvihne význam výučby onomastiky na vysokých školách a zapojenia študentov do vedeckovýskumných prác.

V tretej kapitole (*Terminológiai kérdések – a magyar és a szlovák [szláv] névtani terminológia összevetése*, 53–65) sa habilitant zaoberá terminologickými otázkami, porovnáva onomastické termíny používané v slovenskom a v maďarskom jazyku. Na základe uvedených príkladov správne vystihuje hlavný rozdiel v používaní odborných termínov oboch jazykov: kým slovenská onomastika uprednostňuje používanie medzinárodných termínov a napriek existencii slovenských synonymných ekvivalentov ju charakterizuje skôr tendencia k internacionalizácii; v maďarskej onomastickej terminológii sa používajú najmä maďarské odborné termíny, hoci v poslednej dobe v nej badať častejšie používanie medzinárodných termínov. Nakoľko autor sa v tejto kapitole venuje len určitej časti onomastickej terminológie, a to predovšetkým základným termínom a pomenovaniam jednotlivých tried vlastných mien v oboch jazykoch, jeho konklúzie považujem za čiastkové výsledky, ale jednoznačne ich vnímam ako adekvátnu prípravu na ďalší, systematický výskum problematiky.

Štvrtá kapitola práce (*Kisebbségi névpolitika Szlovákiában a rendszerváltozás utáni időszakban*, 66–74) je venovaná menšinovým propriálnym zákonom na Slovensku, ktoré sa týkajú úradného zapisovania antroponým, toponým a chrématoným, ďalej niektorým medzinárodným dokumentom, podporujúcim používanie úradných proprií v jazykoch národnostných menšín. Habilitant však k skúmaným ustanoveniam zákonov nepristupuje z hľadiska jazykovej politiky, naopak – veľmi pozoruhodne – z aspektu jazykovedy. Jeho prístup považujem za správny, nakoľko sa k tejto téme nedá inak postaviť, ako pragmaticky. Zbytočne totiž zákon umožňuje používanie vlastných mien v jazyku národnostných menšín, ak v danej spoločnosti chýbajú adekvátne pragmatické podmienky na implementovanie zákona – myslím pod tým najmä inštitucionálne pozadie, a to aj na strane menšín, aj na strane väčšinového národa.

Nadväzujúca piata kapitola (*Névstandardizálás és anyanyelvi névtervezés Szlovákiában*, 75–95) sa zaoberá otázkami štandardizácie a kodifikácie proprií. Autor v tejto časti práce opisuje možnosti tzv. manažovania proprií, pričom poukazuje na to, akým propriálnym plánovaním sa môže ovplyvniť používanie niektorých typov vlastných mien (konkrétne antroponým, toponým a chrématoným) v menšinovom jazyku v úradnej sfére. Na základe uvedených príkladov môžeme konštatovať, že v slovensko-maďarskom bilingválnom prostredí sa variabilita tvarov proprií zvyšuje nielen tým, že niektoré z nich sa do úradných dokumentov môžu zapísať alebo podľa noriem slovenského jazyka, alebo v tvare charakteristickom pre jazyk menšiny; ale aj tým, že prekladu slovenských vlastných mien do maďarčiny sa ani v úradnej sfére nevenuje dostatočná pozornosť, v dôsledku čoho ich používanie je nejednotné a variabilné. Túto kapitolu práce preto považujem za dôležitú výzvu pre slovenskú a maďarskú aplikovanú jazykovedu, ktorej vzájomná spolupráca v oblasti onomastiky by mohla slúžiť ako podklad k riešeniu problematiky.

V šiestej kapitole (*A tulajdonnév identitásjelölő funkciója*, 96–114) sa autor prostredníctvom onomastickej odbornej literatúry zaoberá základnými a vedľajšími funkciami proprií, pričom poukazuje na ich etnickú identifikačnú funkciu, a to na základe používania antroponým, toponým a chrématoným maďarskou národnostnou menšinou na Slovensku.

Skutočnosť, že vlastné mená v komunikácii fungujú aj ako etnické symboly, ktoré upriamia pozornosť na etnickú príslušnosť jedinca, resp. society; v druhej, empirickej časti kapitoly habilitant podloží výsledkami dotazníkového výskumu, ktorý interpretuje atitúdu študentov Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre k vlastnému priezvisku a rodnému menu.

V kapitole siedmej (*A keresztnévdívat változása Szlovákiában*, 115–135) autor poukazuje na zmenu tzv. módnosti rodných mien na Slovensku, na motivačné činitele ovplyvňujúce výber mena pre novorodencov, vrátane zvykov v používaní krstných mien maďarskou národnostnou menšinou žijúcou na Slovensku. Hodnotnú časť kapitoly tvorí na základe štatistických údajov spracovaný prehľad najpopulárnejších dievčenských a chlapčenských mien v Maďarsku (16., 17. a 18. storočie a roky 1983–1988, 1996, 2013) a na Slovensku (roky 1953, 1983, 2013). Pri rekapitulovaní všeobecných ponaučení kapitoly v *Resumé* habilitant píše že „V niektorých matrikách, ktoré sú v obciach, kde žije početné obyvateľstvo maďarskej národnosti a je možnosť zapísania mena v maďarskej podobe, majú aj maďarský slovník rodných mien“ (s. 185). Vychádzajúc z platných zákonov by som chcela spresniť autorovu formuláciu, totiž ani zákon o mene a priezvisku (z. č. 300/1993), ani zákon o matrikách (z. č. 154/1994) neobsahujú také ustanovenie, na základe ktorého by zapísanie mena alebo priezviska v podobe charakteristickej pre jazyk národnostnej menšiny bolo možné len v tých obciach, v ktorých žije početné obyvateľstvo hlásiace sa k danej národnosti.

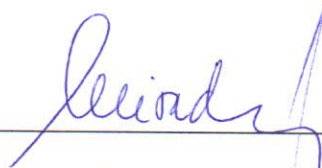
V ďalšej kapitole (*Kontaktusjelenségek a szlovákiai magyarok személynévhasználatában*, 136–143) autor skúma kontaktové javy v propriálnej sfére jazyka, ktoré sú ovplyvnené maďarsko-slovenským prostredím. Tvary rodných mien a priezvisk pozoruje v dvojjazyčných regionálnych časopisoch, v ktorých zisťuje rozdielne zapisovanie osobných mien v slovenskom a v maďarskom kontexte. Konštatuje, že kým niektoré periodiká v slovensky písaných častiach uvádzajú mená v slovenskej podobe a v maďarsky písaných článkoch v maďarskej podobe (napr. Komáromi Lapok/Komárňanské listy), v iných periodikách sa mená pravidelne objavujú v tom tvare, v ktorom sú zapísané do matriky (napr. Dunaszerdahelyi Hírnök/Dunajskostredský hlásnik). Skúmaním systému prezývok v dvojjazyčnom slovensko-maďarskom prostredí sa habilitant dostáva k záveru, že aj v prezývkach môžeme sledovať prepínanie kódov: v ich tvorbe sa zúčastňujú oba jazyky, slovenský i maďarský.

Deviata kapitola (*Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép*, 144–153) sa zaoberá súvislosťami medzi bilingvizmom a propriálno-semiotickým obrazom krajiny, pričom autor skúma propriálno-semiotický, konkrétnejšie antroponymicko-semiotický, toponymicko-semiotický a chrématonymicko-semiotický obraz slovensko-maďarských dvojjazyčných obcí na Slovensku, a to v zrkadle slovenských menšinových propriálnych zákonov, ktoré dokázateľne ovplyvňujú vizualizáciu vlastných mien. Svoju pozornosť upriamuje na to, v akom pomere sa objavujú nápisy na verejnom priestranstve a na rôznych plochách (napr. budovách, náhrobných kameňoch atď.) s maďarskými propriami, resp. v akom pomere sa uplatňujú menšinové jazykové práva v úradnej sfére v obciach, kde žije početné obyvateľstvo maďarskej národnosti. Táto habilitantova analýza môže poslúžiť ako podklad k jazykovému plánovaniu v oblasti onomastiky a môže byť osožná aj pre prekladateľov slovenských úradných nápisov do maďarského jazyka.

V záverečnej kapitole práce (*Magyar–szlovák helynévpárok a Magas-Tátrában*, 154–172) autor porovnáva slovensko-maďarské paralelné názvy oroným vo Vysokých Tatrách. Pri komparácii slovenských a maďarských terénnych názvov konštatuje, že jednotlivé oronymá môžu mať rôzne tvary a varianty. Ďalej zisťuje, že paralelné názvy vznikajú totožnou (t. j. názov sa prekladá z jedného jazyka do druhého) alebo odlišnou motiváciou. Medzi niektorými interlingválnymi oronymickými párami pozoruje rozdiely v štruktúre názvov, v slovoslede, v gramatickom čísle a v slovotvorných sufixoch. Táto kapitola sa môže stať objektom záujmu viacerých výskumníkov, ale aj učiteľov geografie na školách s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku, ktorí na vyučovacích hodinách pracujú paralelne tak s maďarskými ako aj so slovenskými názvami oroným.

Ako je zrejmé z predchádzajúcich častí posudku, práca uchádzača je rovnako hodnotná v oblasti teoretickej i empirickej, je myšlienково bohatá a podnetná. Jej závery sú presvedčivé, dobre podložené. Posudzovaná habilitačná práca adekvátne reprezentuje doterajšiu vedecko-pedagogickú činnosť habilitanta. Na základe uvedených skutočností navrhujem, aby PaeDr. Jánovi Baukovi, PhD. bola udelená vedecko-pedagogická hodnosť „docent“ pre odbor cudzie jazyky a kultúry.

V Bratislave, 30. augusta 2017

Doc. Katarína Misadová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave